

İktisadi Güvenlik/leştirme: MENA ve Türkiye

İrfan KALAYCI¹

Öz

İktisadi güvenlikleştirmenin konusu, bir ülkenin iktisadi çıkarlarının tatmin edilmesi ve güvenliğinin sağlanmasıdır. Klasik iktisat öğretisinin kurucusu A. Smith, güvenliğin zenginlikten önce geldiğini söylemiştir. 'kü-yerelleşen' dünyada tehdit özneleri ve algıları sürekli değişirken iktisadi güvenlikleştirmeye ya da güvenliksizleştirmeye açık uçlu süreçler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada, dünyanın en zengin fakat en istikrarsız bölgelerinden biri olan Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA) ülkeleri (Mısır, Irak, İran, Suriye, vb.) ile, gelişen piyasalardan biri olarak öne çıkan Türkiye akla gelmektedir. MENA, şimdilerde, fokur fokur kaynayan bir kazana benzemekte ve bazı ülkeler bu durumdan kazanç elde etmeye çalışmaktadır. Kazan, çok büyük; içi çok karışık; altında hiç sönmeyen bir ateş var. Türkiye, kimi zaman bu kazanın içinde yer almakta; kimi zaman da istikrar ve barış arayan bir kepçe konumundadır. Hem kazanı hem de kepçeyi ilgilendiren sorunlardan biri de iktisadi güvenlikleştirmedir. Bu sorunun bileşenleri arasında; doğal kaynakların yerel mülkiyetinin korunması, göç denetimi, enerji dağıtım güvenliği, kara paraya dayalı ticaret, terör, vb. bulunmaktadır. Bu çalışmada, MENA arka planında, çeşitli güvenlik okullarının (Kopenhag, vb.) yaklaşımları ışığında iktisadi güvenlik(siz)leştirme kavramı tartışılmaktadır.

Anahtar kelimeler: *İktisadi güvenlikleştirmeye, MENA, Türkiye.*

¹ Prof. Dr., İnönü Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü Öğretim Üyesi, irfan.kalayci@inonu.edu.tr

Economic Securit(y)ization: MENA and Turkey

Abstract

The subject of economic securitization is the satisfaction and security of the economic interests of an country. A. Smith, the founder of the doctrine of Classical Economics, indicates that the security comes before welfare. While the threat subjects and perceptions are changing in “*g-localization*” world, the economic securitization or desecuritization appears to be open-ended processes. At this point, Middle East and North Africa (MENA) countries (Egypt, Iraq, Iran, Syria, etc.) which is the most unstable but one of the richest region in the world and Turkey as one of the emerging markets come to mind. MENA is a boiling pot that similar to scalding hot and some countries have tried to gain from this situation. The pot is too big, its contents are too complex and there is a fire which is no blinking. Turkey, who also take part in this boiler, sometimes a scoop position is also looking for stability and peace. One of the problems is concerning both the pot and the spoon is economic securitization. Among the components of this problem there are protection of local property of natural resources, immigration control, energy distribution security, land-based trade, terrorism, etc. In this study, the concept of economic (de)securitization has discussed in the background of the MENA, in light of various safety doctrines (Copenhagen, etc.).

Keywords: *Economic securitization, MENA, Turkey.*

1. Giriş

Güvenlik, hayatta kalma sorunuyla; güvenlikleştirme de, bu sorunu içselleştirme ve çözme ile ilgilidir. Klasik İktisat Okulu'nun öncüsü A. Smith, “*güvenliğin zenginlikten önce geldiğini*” söylemektedir. Ayrıca, denir ki, “*güvenlik, oksijen gibidir; varsa hissetmezseniz, yoksa hissedersiniz.*” Buna göre, kıymetinin her zaman bilinmesi gereken güvenliğin olmadığı yerde iktisadi faaliyetlerin rahat yapılamayacağı ve zenginliğin oluşamayacağı ya da sahip olunan zenginliğin korunamayacağı savlanmaktadır. Bu çalışmanın konusu olan Orta Doğu ve Kuzey Afrika (Middle East and North Africa, MENA) coğrafyası bu sözün deneyimlendirilmesi bakımından iyi bir laboratuvar sayılmaktadır.

MENA bölgesinde birçok ülke, hem ulusal güvenlik hem de insan güvenliği gibi iki yaşamsal konuda ciddi sorunlarla sarmalanmış durumdadır. Bu iki güvenlik tipinin dayanak noktasında ise ‘iktisadi güvenlik’ yer almaktadır.

Bir askeri politika konusu olarak ulusal güvenlik, sosyal politika alanına dâhil olan insan güvenliği ile iç içe olduğu için iktisadi güvenlik daha özel bir önem taşımaktadır. Zira iktisadi güvenlik için ulus ve insan güvenliğinin bir parçası da denilebilir. Bu çalışmada odak alınan ‘iktisadi güvenlik/leştirme’ denilen olgu, küreselleşme ve/ya iktisadi / askeri / siyasal bütünleşme hareketlerinin bir sonucu ve gereğidir. Stewart ve Davis’in vurguladıkları gibi, “*küreselleşme; küresel piyasalar ve değişen teknolojinin yarattığı finans, ticaret, teknoloji transferi ve göç şeklindeki uluslararası bağlarının öneminin artması demek olup bazı ülke ve insanlar için (diğerlerinin aleyhine olmak üzere) fırsatlar ve kazançlar yaratmıştır.*”² Bütünleşme ise, yerel düzeyde ve içerikte olan üretim faktörleri (emek, sermaye, doğal kaynaklar, girişimcilik, döviz ve hatta bilgi) ile ekonomi ve ekonomi dışı sektörlerin (tarım, enerji, imalat, finans ve hizmetlerin) küresel ekonomiye aktarılması olayıdır.

Paniagua ve Hernandez, güvenlikleştirmeyi, bir iktisadi bütünleşme (entegrasyon) etmeni olarak ele almışlardır.³ Onlara göre, AB ve NAFTA birer iktisadi güvenlikleştirme modelidir; çünkü bu bütünleşmeler bölgesel sınır güvenliğini, ticari serbestliği, finans ve hizmet akışını sağlamak ve askeri, etnik ve kültürel çatışmaları ortadan kaldırmak üzere kurulmuşlardır.

² F. Stewart and S. Daws, “An Economic and Social Security Council at the United Nations”, *QEH Working Paper Series – QEHWPS68*, No. 68, March 2001.

³ D. G. Paniagua and J. G. Vargas-Hernández, ‘Securitization as a Factor of Economic Integration’, *Business Management Dynamics* Vol. 1, No. 1, July 2011, pp. 94-106.

Türkiye, bir Afro-Avrasya ülkesi olduğu için MENA'nın hem içinde hem de kenarındadır. Öyle olunca, siyasal ve iktisadi güvenlik sorunları yüzünden fokurdayan bir 'kazan' niteliğinde olan MENA'da denge ve istikrar unsuru olmak zorundadır. Türkiye, kalabalık bir nüfusa ve büyük bir ekonomiye sahip olmakla, kazanda patlayan nesnelere ve oyuncularını tehdit olmaktan çıkartmak, dengeleri kurmak ve belki de istikrarını arayıp bulmak ve –küresel çıkarlarına uygun bir şekilde- dağıtmak adına -büyük kaşık anlamında- 'kepçe' işlevini görmek durumundadır.

Bu çalışmanın temel konusu iktisadi güvenikleştirme alanları, güvenlik ve güvenikleştirme ile ilgili kuramsal tartışmaların etrafında incelenmektedir.

2. İktisadi Güvenlik/leştirme: Kavramsal Tartışma

İktisadi güvenlik (ve onunun bir çeşitlemesi olan mali güvenlik); şimdi ve gelecekte hak edilen yaşam standardını sağlamak ve sürdürmek için istikrarlı ve adil gelire ya da diğer kaynaklara sahip olmak demektir. Bunun için hükümetlerin, 'hükümetme' gücüne dayanarak iç ve dış politikaları kaynaştırarak ulusal ekonomiyi toplumun ortak talebi ve faydası doğrultusunda etkin yönetmesi ve çağın değişen koşullarına göre yeniden biçimlendirip geliştirmesi gerekir. Doğal olarak, iktisadi güvenliği –dar anlamda herkese iş ve aş- sağlamak için de 'para' gerekir.

Kahler'e göre, iktisadi güvenlik, hükümetler için yeni bir iş alanı değildir. İktisadi araçlar, Hirschman ve Baldwin'in deyimlendirmesiyle, "devlet zanaatının el çantasındaki parçalar yani kendi politikalarını ve diğer devletleri etkileyen araçlardır." Yine yazarın vurguladığı gibi; geleneksel yapı içinde iktisadi güvenlik, bu araçları kullanan diğer hükümetlerin 'düzenbazlık' (manipulation) konusu yaptıkları güvenlik iken, 'güveniksizlik' ise diğer devletler için savunmasızlıktır. Modern yapı içinde de iktisadi güvenlik bir sorundur, fakat şimdi iktisadi güvenikte en büyük düğüm, küreselleşen bir çevrede iktisadi refah için kurumlarla politikaların uyumunun ne kadar istendiğidir.⁴

Buzan, güvenikleştirme kavramını, "bir şeyin, değerli olduğu kabul edilen bir öznenin varlığına yönelik bir tehdit olarak kurgulanması ve bu kurgulamanın buna karşı alınan istisnai önlemleri desteklemek için

⁴ M. Kahler, "Economic security in an era of globalization: Definition and provision", *School of International Relations and Pacific Studies*, University of California, 2005.

kullanılması” olarak tanımlar. Ona göre, güvenlikleştirmenin dört boyutu bulunmaktadır:⁵

i-Devlet devlete karşı: Egemen devletlerin güç dengesine giriştikleri ve sürekli kendi aralarında savaştıkları, anarşinin ikinci düzey biçimindeki düzensizliklerine yönelik Westfalyan uluslararası ilişkilerin geleneksel kaygısıdır. Bu kaygı, Soğuk Savaş’ın sona ermesi ve uluslararası sistemin merkezinde demokratik bir barış bölgesinin ortaya çıkmasıyla bütünüyle azalmıştır.

ii-Devlet sivil olmayan topluma karşı: Devlet, hukuksal bir çerçeve çizerek ve savaş ağaları, teröristler, organize suçlar gibi barışa zarar vermeye ve yurttaşlara karşı güç kullanmaya çalışan sivil olmayan her türlü unsura karşı meşru şiddet tekeline uygulayarak yurttaşları birbirine karşı korur.

iii-Devlet ve sivil toplum karşı karşıya: Bu gündem, devleti daha çok bir baskı birimi ve çıkarların bütünlükçü savunucusu olarak gören Hobbes’çu anlayış yerine elit çıkarlarının savunucusu olarak görenlerin temel kaygısıdır. Bugünkü uluslararası sistemde siyasal üstünlüğünü ve polis, yargı ve ordu üzerindeki denetimlerini kendi çıkarlarını izlemek, zenginleşmek ya da iktidarlarını korumak için sivil toplumu bastırarak kötüye kullanan devlet elitlerinin geniş gündemini gözler önüne serer.

iv-Sivil ve sivil olmayan toplum karşı karşıya: Bu, devletin varlığının neredeyse sona erdiği, ayrıca, toplumun sivil ve sivil olmayan taraflarını birbirleriyle ve dünyanın geri kalan kısmıyla saf-doğal durumunda bıraktığı durumdur.

Güvenlikleştirme; güvenlik elitinin, bazı sorunları olduğundan daha ciddi gösterme, düşman-tehdit zinciri oluşturma ve güvenliğin konusunu ve alanını belirleme önceliğini elinde tutmak istemesiyle ilgilidir. Güvenlikleştirme sayesinde ülkenin güvenliği ve çıkarları tanımlanır, düşman ve tehdit algısı yaratılır ve dolayısıyla iç ve dış politikada güvenlik elitinin belirleyici olmasına olanak verilir. Güvenlikleştirilen bir tehdit, genellikle konjonktürelidir; zira bir süre sonra güvenlik oyuncularını ya da elitleri tarafından düşman-tehdit zinciri dışına çıkarılabilir yani ‘güveniksizleştirilebilir.’ Güvenlikleştirme gibi güveniksizleştirme de ucu açık süreçlerdir.⁶ Ancak bu iki kavramın konusu olan devlet güvenliği,

⁵ B. Buzan, “Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 5, S. 18 (Yaz), 2008, s. 107-123.

⁶ Gellner, 1983’ten aktaranlar; B. Aras, Ş. Toktaş ve Ü. Kurt, “Araştırma Merkezlerinin Yükselişi:

toplum güvenliği ve insan güvenliği şeklindeki diğer güvenlik türleri ile aynı anlama gelmemektedir.

Güvenliğin olduğu yerde risk de vardır. Küçükşahin ve Şafak'ın belirttikleri gibi, güvenliğin, zenginliğe ve değerlere yönelik boyutları dikkate alındığında iki farklı riskten sözedilmiş olur:⁷ Buna göre, risk, sözkonusu varlığın / değerinin 'zarara uğraması ve hatta tümüyle yok olması' tehlikesi olarak kabul edilebilir. Risk; riski kabul eden kişi, olgu ya da olayın varlığını tümüyle ortadan kaldırma sınırına gelmişse onun yönetilemezliği durumu ortaya çıkar.

Riskin iktisadi anlamda değişik tanımları vardır. Brück'ün belirttiği gibi; nüfusu doyuracak kadar doğal ve işlenmiş kaynaklara sahip olamama; döviz kuru ve gelecek yatırımların geri dönüşü gibi iktisadi göstergelerdeki aşırı oynaklık (volatilité); gayri safi yurt içi hasılda birkaç dönem üst üste oluşan daralmalar (resesyon), kısa ya da uzun vadeli risklerdir.⁸ Bu riskler önlemsiz ve denetimsiz bırakıldığında her ülke güvenliksiz hale gelmiş olur.

Rustamov'un sistematığıne göre, şu unsurlar dâhilinde güvenlikleştirme süreci daha iyi anlaşılabilir:⁹

i-Referans nesnelere: Buna göre referans nesnelere, varoluşsal bir tehditle karşı karşıya kaldığı varsayılan ve yaşamını sürdürmek için meşru bir iddiaya sahip varlıklara işaret etmektedir. Güvenlikleştirme yaklaşımında orta ölçekli sınırlı kolektifler olarak tanımlanan devletler/uluslar temel referans nesnelere olarak kabul edilmektedir.

ii-Güvenlikleştiriciler (ajanlar): Referans öznesinin varoluşsal bir tehditle karşılaştığını ilan eden ve bu konuyu güvenlik kapsamına alan oyunculardır. Bir başka deyişle, güvenlikleştirici eden ve bazen referans nesnesine dönüşen, güvenlik konuşma eylemini yapan kişileri/grupları (siyasal liderler, bürokratik yapı ve bürokratlar, hükümetler, lobiler / baskı grupları) kapsamaktadır.

Türkiye'de Dış politika ve Ulusal Güvenlik Kültürü", *SETA*, Kasım 2010.

⁷ A. Küçükşahin, İ. Safak ve Ç. Dedeoğlu, "Güvenlik Bağlamında Risk ve Risk Yönetimi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Yıl 5, S.10, Aralık 2009, s. 5-34.

⁸ T. Brück, "Chapter 7. Assessing the Economic Trade-offs of the Security Economy", *The Security Economy*, OECD, 2004, pp. 101-126.

⁹ R. Rustamov, *Azerbaycan Dış Politikasında Kimlik, Tehdit Algılaması ve Güvenlik Yaklaşımları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

iii-İşlevsel edenler: İlgili alanın (askeri, iktisadi, siyasal, çevresel ya da toplumsal) dinamiklerini etkileyen oyunculara işaret etmektedir. Bunlar, referans nesnesinden ve referans nesnesi adına güvenlik çağırısı yapan güvenlikleştirici edenden farklıdır. Örneğin, askeri güvenlikleştirme alanında savunma sanayii birimleri ya da güvenlik entelektüelleri...

Abitbol'a göre, güvenlikleştirme, "*birimin-takımın iletişim bilgisi ve onun materyal kapasitesi araçları ile yapılır.*"¹⁰ Burada adı geçen 'birim', güvenlikleştiren aktör ve güvenliğin raportör nesnesi olabilir. Bu nedenle, bir devlet, sınırlarının bir referans nesnesi ya da yurttaşlarını korumak için bir sorumlu olarak –soruna- dâhil olabilir. Devlet kendi sınırlarına –sınır güvenliğine- odaklanırken, bireyler de kendi sağlıklarını, iktisadi statülerini ya da mülkiyetlerini bir referans nesnesi sayabilir. Waever¹¹ ise, güvenlik dinamiklerinin referans nesnelerinden bağımsız paylaştıkları bazı ortak özelliklere sahip olduklarını vurgular: Farklı güvenlik çeşitleri, çoğu zaman birbirleriyle öyle bir etkileşime girer ki bir aktörün askeri güvenlik korkusu, bir başka devletin iktisadi güvenlik kaygısına yol açabilir. Bu da karşı önlemlere yol açarak farklı güvenlik çeşitleri arasında bir güvenlik ikileminin ortaya çıkmasına neden olur.

Öte yandan, Krakov,¹² iktisadi güvenlik hakkında bir dizi tanım grubuna dikkat çekmektedir. Bunlardan biri, garantili ve istikrarlı yaşam standartlarına odaklı, ayrıca yoksulluğa karşı korunmalı bireysel ve toplumsal güvenlikle doğrudan ilgili olanıdır. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) bir "iktisadi güvenlik dizini" önermiştir. Söz konusu dizinde sekiz farklı güvenlik türü yer almaktadır:¹³

- i-Emek piyasası güvenliği,
- ii- istihdam güvenliği,
- iii- iş güvenliği,
- iv-yetenek güvenliği,

¹⁰ J. Abitbol, "These security conceptualization by NATO, Canada, and Afghanistan's Local Perceptions Comparative Study in a Context of Multiple Stakeholders", *Global Political Studies, Malmö University* IR 61-90, Fall 2009.

¹¹ O. Waever, "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi", *Uluslararası İlişkiler*, C. 5, S. 18 (Yaz) 2008, s. 151-178; www.uidergisi.com

¹² M. Krakov, "Ekonomik Güvenlik", *age*, s. 125-150.

¹³ B. Stevens, "Chapter 1. The Emerging Security Economy: An Introduction", *OECD The Security Economy*, 2004, pp. 7-16.

- v-yapılan işin güvenliği,
- vi- temsil güvenliği,
- vii- gelir güvenliği,
- viii-emekli aylığı güvenliği.

Krakov'un işaret ettiği bu güvenlik türlerinin hepsi, hem sosyal güvenlik kapsamında, hem de temel insan ihtiyaçlarının karşılanması anlamında birey güvenliğinin bileşenlerini oluşturmaktadır. BM Kalkınma Programı'nın 1994 Bireysel Kalkınma Raporu'nun tanımı esas alınır, 'iktisadi güvenlik', bireyler için belli bir miktar gelirin garanti edilmesinin yanı sıra, bireysel yaşamı doğrudan ilgilendiren gıda, sağlık, eğitim, siyasal, vb. güvenlik durumlarından başka bir şey değildir. Bir diğer iktisadi güvenlik tanımı, mali istikrar odaklıdır: Buna göre, toplumun mali yapısını olumsuz etkileyen makro krizlere karşı sürdürülebilir makro dengeyi hedefleyen bir güvenlikten söz edilir.

Buna göre, iktisadi güvenlikleştirmenin temel ayakları kendiliğinden oluşmaktadır. Bu ayaklar, istisnasız tüm dünya için öncelikle gıda ve enerji güvenliğine dayanmaktadır:

i-Gıda güvenliği, açlık ve yoksullukla mücadele için bir küresel meydan okumayı gerektirmektedir. BM Gıda ve Tarım Örgütü FAO'nun 2008 verilerine göre dünya nüfusunun yaklaşık 6'da 1'i (1 milyar kişiden fazlası) 'süreğen açlık'tan zarar görmektedir.¹⁴ Dünya nüfusunun süreğen açlık oranındaki artışa ek olarak, gezegendeki yetersiz beslenme sayısı ise 2015 yılında 777 milyonken 2016'da 815 milyona yükselmiştir. Tüm göstergeler 2030'a kadar açlık ve beslenme yetersizliği olan bir dünyanın zorlu olacağına işaret etmektedir.¹⁵ Çünkü halen aç ve yoksul aileler gelirlerinin yarısından fazlası ile yiyecek satın almak durumundadırlar. Temiz içme suyundaki kıtlık da, Orta ve Doğu Afrika'da yoğunluklu olarak, gıda güvenliği tehdidinin ana parçalarından birini oluşturmaktadır.¹⁶

¹⁴ L. Tweeten, "The Economics of Global Food Security", *Citeserx*, 1998.

¹⁵ FAO, "How close are we to # Zero Hunger? The State of Food Security and Nutrition in the World 2017"; <http://www.fao.org/>

¹⁶ A. E. Woolverton, A. Regmi and M. A. Tutwiler, "The Political Economy of Trade and Food Security", *ICTSD Programme on Agriculture Trade and Sustainable Development*, July 2010.

ii-Enerji güvenliği ise, tüm güvenlik grupları içinde özel bir konuma sahiptir. Zira enerji kaynaklarının üretimi, dağıtımı ve tüketimi kanallarının her birinin uluslararası iktisadi güvenlikle dolaysız, kesin ve açık bir ilişkisi bulunmaktadır. Dellios, enerji kaynaklarının küresel iktisadi sisteminin korunması için yaşamsal olduğunu söylerken şu rakamları dillendirmektedir:¹⁷ Dünya enerji tüketiminin yaklaşık %85'i fosil yakıtlardan türetilmekte olup bunun %37'si petrole, %25'i kömüre, %23'ü doğalgaza; geri kalan %15'i ise nükleer enerji ve yenilenebilir enerjiye dayanmaktadır. Dünya jeopolitiği açısından enerji ve bölgeselcilik birlikte doğrudan biçimlendirici rol oynamaktadır. Orta Doğu, dünyanın enerji merkezini temsil ettiği içindir ki, yine dünyanın en çatışmacı alanı ile özdeşleşmektedir.

Ayrıca, Jiyang'a göre, gıda ve enerji başta olmak üzere tüm yaşamsal alanlar için geçerli olan yoğun rekabet ve bağımsız iktisadi egemenlik, iktisadi güvenliğin iki köşe taşıdır ve bu köşe taşları olmadan iktisadi güvenlik yapısı korunamaz.¹⁸

Bu çerçeve bilgiler güvenlik kuramlarına işaret etmektedir. Bu kuramlar arasında en popüler olanı, referans düşünce adamları B. Buzan ve O. Waever'in 'Kopenhag kuramı'dır. Kopenhag yaklaşımına göre, realist yaklaşımın aksine, ulusal güvenliğin devlet güvenliğine indirgenemeceğini; tehdit ve güvenliğin toplumsal güvenlik algısına daha yakın olduğunu hatırlatırlar:¹⁹ Devlet güvenliğinin temel sorunsalı egemenlik iken, toplumsal güvenliğinki ise kimlik ve sosyal adalettir. Zaman (konjonktür) ve zemin (mekan) bağımlı olduğu için güvenliğin ve güveniksizliğin ait olabileceği nesnel bir zamanı ve zemini yoktur. Ayrıca, güvenlik denilince sadece ve koşulsuz bir şekilde askeri güvenlik değil, aynı zamanda ve belki de daha çok 'çevre güvenliği', 'siyasal güvenlik', 'küresel güvenlik' ve 'iktisadi güvenlik' akla gelir.

Floyd, güvenlikleştirme kuramının güvenlikleştirme ve güvenlikleştirmeme üzerine olduğunu ve bunların uygulamada oluştuğunu belirtir. Ayrıca, bir güvenlikleştiren oyuncunun yeteneklere-iktidara ihtiyaç duyduğunu, güvenlikleştiren bir hareketin ise varoluştan

¹⁷ R. Dellios, "Mandalic Regionalism in Asia: Exploring the Relationship between Regional Governance and Economic Security", *International Relations*, <http://www.international-relations.com/CM8-1/Mandalic-Regionalism.pdf> (5/9/2016)

¹⁸ Y. Jiyang, "Economicsecurity: Redressing imbalance", *China Security*, Vol: 3, No: 2, Spring, 2007.

¹⁹ Bkz. Aras, vd., *age*, 2010.

kaynaklı sadece ses titreşimiyle bir korkuyu ifade edebileceğini vurgular.²⁰

Gupta'ya göre, Kopenhag yaklaşımını geliştiren Huysmans'nın güvenlikleştirme tezidir ve bu tezde yapıli güvenlik kalitesi şöyle vurgulanır:²¹ Güvenlikleştirme, düşmana ait bir çevrede onu yerine koyduğu ve tehlikeden arındırdığı bir sorumluluğu beyan ettiği araçlarla politik birim meydana getirir. Güvenlikleştirme, kendi kendine, hükümete ait güvenlik uygulamasının bir tekniğı ya da aracı olarak uygulanabilir. Bu tez, hükümet oyuncularının kamu önceliklerine göre davrandığını ifade eden özel bir güvenlik hitabı, “köpeğı salıvermek” (wagthedog) söylemine dönüştürülebilir.

Güvenlikleştirme(Kopenhag Okulu) ve serbestleştirme(Aberystwyth Okulu), iki ayrı yaklaşım olarak kabul edilir. Güvenlikleştirme, normal politikanın karşıtı –bir ayrıklık politikası ya da anormal politikalaştırma şeklinde tanımlanırken, onu yok etme, normal politika koşullarında bir düzeltmeyi ima eder. Güvenciksizleştirme ise, politikadaki normal pazarlığı geri getirir. Bu bağlamda Kopenhag Okulu kapsamında iki kavram öne çıkmaktadır: Normalite olarak politika (hedef sosyo-politik düzen) ve normatif olarak politika (statükoya dönüşebilen ilkeler ve ahlaki kavramlar).²²

Williams'ın işaret ettiği gibi,²³ güvenlikleştirme kuramında ‘güvenlik’, salt nesnel bir koşul olarak değil fakat aynı zamanda özgül bir toplumsal sürecin sonucu olarak da incelenir: Güvenlik sorunlarının toplumsal yapısı, “kim/ne, hangi tehlikeden dolayı güvenlik altına alınmalıdır?” sorusuna dayanmaktadır. Güvenlik, Kopenhag Okulu'nda tartışıldığı gibi, zarar vermek ya da bozmaktan kaçınma ile eşanlamli değildir.

Kopenhag kuramcılarının eleştirdiğı ya da bu kuramcıların ortaya çıkmasına yol açtığı bir takım güvenlik/leştirme yaklaşımları vardır. Örneğın:²⁴

²⁰ R. Floyd, “Human Security and the Copenhagen School's Securitization Approach: Conceptualizing Human Security as a Securitizing Move”, *Human Security Journal*, Vol. 5, Winter 2007.

²¹ K. Gupta, “The State of Securitization Theory: A Review of *The Politics of Insecurity*”, *The Politics of Insecurity: Fear, Migration and Asylum in the EU*, London: Routledge, 2006. pp. 24-29.

²² C. A. S. E. Collective, “Critical Approaches to Security in Europe: A Networked Manifesto”, *Security Dialogue*, Vol. 37, No. 4, December 2006.

²³ M. C. Williams, “Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics”, *International Studies Quarterly*, No. 47, 2003, pp. 511-531.

²⁴ Mutimer 2007'den; Krause ve Williams 1997'den; Bellamy ve McDonald 2004'ten; Tickner 2004'ten aktaranlar Aras, vd., age, 2010.

i-Geleneksel-Realist güvenlik kuramı: Temel güvenlik oyuncularından devlet, Weber’ci anlayışa göre şiddetin meşru kullanımını tekelci bir aygıt; ordu da bu aygıtı koruyan silahlı bir örgüttür. O nedenle devleti korumak, orduyu korumak demektir; zira insanların güvenliği öncelikle devletin güvenliğine bağlıdır.

ii-Eleştirel güvenlik kuramı: İnsanların güvenliğini devletin güvenliğine bağlamak yanlış olup sessiz kitleler için özgürce konuşmalı ve kozmopolitan değerler savunulmalıdır.

iii-İngiliz güvenlik kuramı: Güvenlik araç değil kendi başına bir değer olduğunda anlamlıdır. Dünya güvenliğine katkıda bulunacak ne tür amaç ve araç varsa, onları inşa edecek yenilikçi dünya düzeni değerlerine ihtiyaç bulunmaktadır.

iv-Feminist güvenlik kuramı: Toplumsal cinsiyet çözümlenmeleri ile, erkek uzmanların tekelinde gibi gözükten uluslararası ilişkiler disiplini arasında bir kesişim kümesi niteliğini taşımaktadır. Feminist akademisyenler, savaş ve güvenlik gibi konuları kadın farkındalığını yaratacak şekilde yakın izlemeye almaya başlamışlardır.

Şimdi de, tüm bu tanım ve kuramsal yaklaşımlar ışığında, MENA’da güvenlik/leştirme sorunsalı, ‘kazan-kepçe’ metaforu kullanılarak incelenebilir. Unutmamalı ki, MENA, güvenlik/leştirme denilince ilk akla gelen tehditlerin-tehlikelerin coğrafyasıdır. Bu coğrafyada ne kazan ne de kepçe görevleri eksik olur. Zaman zaman kazanın boyutları ve içinde kaynayanları, ayrıca kepçe konumunda olmak isteyen ülke ve onun temsil gücü de değişebilir.

3. MENA Bölgesi: İktisadi Güvenlik/leştirme Sorunları

Kendine özgü ve oldukça ‘sorunlu’ bir ekonomi-politik karakteri bulunan MENA, güvenlikleştirilen sorunları bakımından çok katmanlı ve karmaşık bir bölgedir. Ancak bölge ülkeleri toplumsal, siyasal-hukuksal ve iktisadi yapısı bakımından aynı değildir. MENA’da neredeyse her alanda ikili yapı egemendir Ülkelerin bir bölümü monarşi, diğer bir bölümü cumhuriyet rejimi ile yönetilmektedir. Sosyo-ekonomik planda; halen feodal toplum evresinde olanların yanında, kapitalistleşme sancısı çeken ekonomiler de bulunmaktadır. MENA bölgesinde yoksulluk yaygındır ve doğayla uyumlu sanayileşme

anlamındaki sürdürülebilir kalkınma yetersizdir. MENA devletleri, tartışmasız bir şekilde, askeri harcamalarda ‘cömert’, fakat bilim ve teknoloji harcamalarında ise ‘cimri’ davranmaktadırlar.

Kısacası MENA, kendi içinde sosyo-ekonomik, siyasal ve coğrafi yapı benzerliklerinden örülü toplulukları ifade ettiği kadar; doğal ve beşeri kaynaklar, gelir düzeyi ve bölüşümü, insan sermayesi ve beceriler, iktisat politikaları ve kurumlar, hatta uluslararası göstergeler bakımından önemli ölçüde farklılaşan ülkelerden oluşan bir bölge özelliğini de taşımaktadır. Bu benzerlik-farklılık (zıt) yönlerinden dolayı ‘özgün’ olduğu bile söylenebilecek bu bölge, her şeye rağmen, önemli ölçüde, -özdeşleştiği ve bir numaralı güvenlikleştirilen alan olan- petrol mülkiyeti etrafında kalkınmasını sürdürmektedir.²⁵

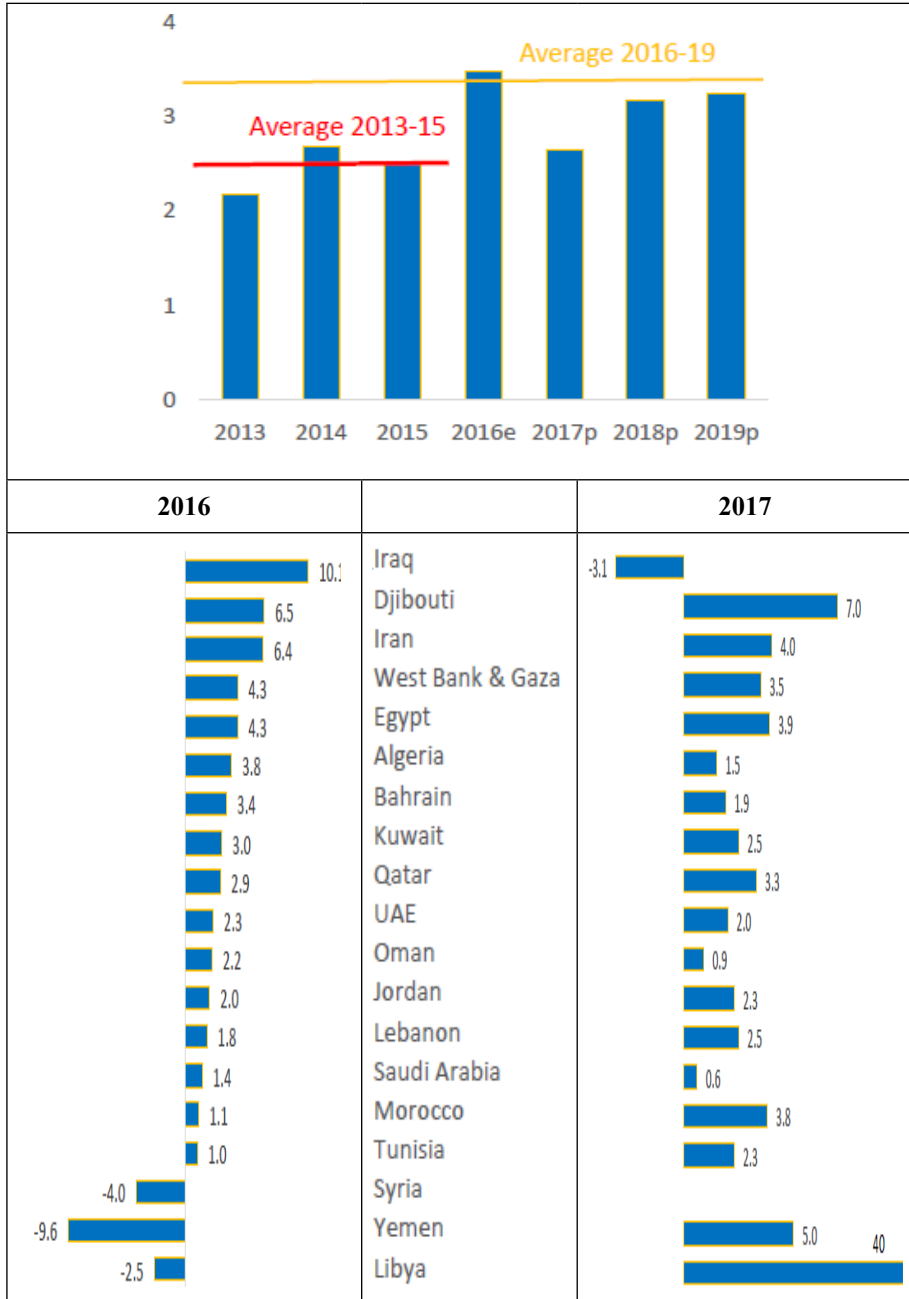
3.1. MENA'nın Makro İktisadi Görünümü

MENA bölgesindeki savaş, terör ve düşük petrol fiyatları yüzünden iktisadi faaliyetler 2013-2015 yılları arasında, ortalama olarak %2,4 civarında, 2000’li yıllarda görülen yıllık gayri safi yurtiçi hasıladaki (GSYH) büyümenin yaklaşık yarısına geriledi. 2017’den sonra, durumun bir miktar iyileşmesi ve tahmin dönemi (2017-2019) boyunca büyümenin %3’ün üzerine çıkması beklenmektedir (Grafik 1). Düşük fiyatlara rağmen petrol piyasasında bir istikrar duygusu; Suriye, Yemen ve Libya’daki süren barış görüşmelerinin olumlu etkileri, ilerleyen dönemde bölgede daha fazla büyümeye neden olabilir. Bu ortamda, MENA bölgesindeki bölgesel ortalama büyümenin 2016 yılında %3,5’e ulaştığı tahmin edilmektedir. Bu, önceki yıllarda gözlemlenen ortalama büyümeden yaklaşık 1 puan daha yüksektir. Ülkelerin grupları arasında (kemer sıkma politikaları izleyen ve petrol üretiminde kısıntıya giden petrol ihraç eden Körfez ülkeleri hariç) gelişmekte olan MENA ülkelerinde büyüme potansiyeli yüksek olup umut vericidir.²⁶

²⁵ Ayrıntı için bkz. İ. Kalaycı, *Avrupalı Türkiye Ekseninde Orta Doğu'nun Ekonomi Politikası*, Nobel Yayınevi, Ankara, 2008.

²⁶ World Bank, *Middle East and North Africa Region: MENA Economic Monitor: The Economics of Post-Conflict Reconstruction in MENA*, Washington, April 2017, p. 3.

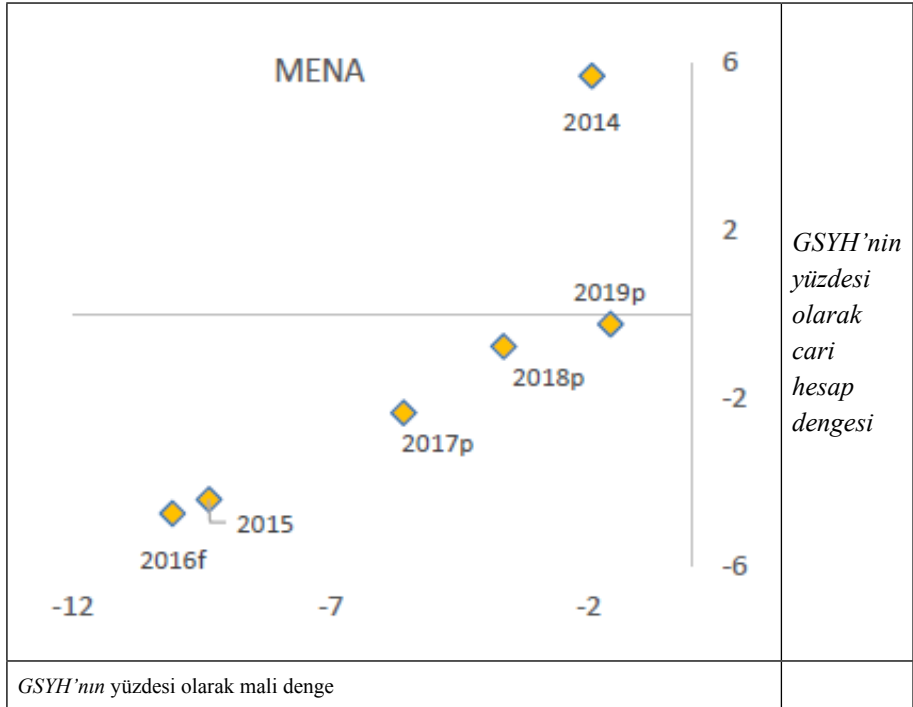
Grafik 1: MENA Ülkelerinde Reel Büyüme Oranı (%)

Kaynak: World Bank, *Middle East and North Africa Region: MENA Economic Monitor: The Economics of Post-Conflict Reconstruction in MENA*, Washington, April 2017, p. 4.

MENA'nın bir bütün olarak mali ve cari hesap bakiyelerinin tahmini dönemde önemli ölçüde iyileşmesi beklenmektedir (bkz. Grafik 2). MENA ülkeleri, 2011 Arap Baharı'ndan ve 2014 yılındaki petrol fiyatlarındaki düşüşten önce, yıllarca mali açıdan 'fazla' verdi. Bunun bilinen kaynağı büyük miktardaki tasarruf gözükmektedir. 2010'da MENA'daki muazzam mali fazlalık 2016'da 285 milyar \$ açık vermiş olup, çoğunlukla borç ihraç ederek ve rezervleri azaltarak finanse edilmiştir. Mısır ve İran odaklı doğrudan yabancı yatırımın 2017 yılında iki katına çıkarak 5 milyar dolara ulaşması, 2019'da büyümenin yaklaşık %5 oranında güçlü bir seyir izlemesi ve hem mali hem de cari hesap açıklarının tahmin döneminde iyileşeceği beklenmektedir.²⁷

Grafik 2: MENA'da Mali ve Cari Hesap Dengesi (%)

Kaynak: World Bank, *Middle East and North Africa Region: MENA Economic Monitor: The Economics of Post-Conflict Reconstruction in MENA*, Washington, April 2017, p. 4.

²⁷ World Bank, *ibid*, 2017, p. 5.

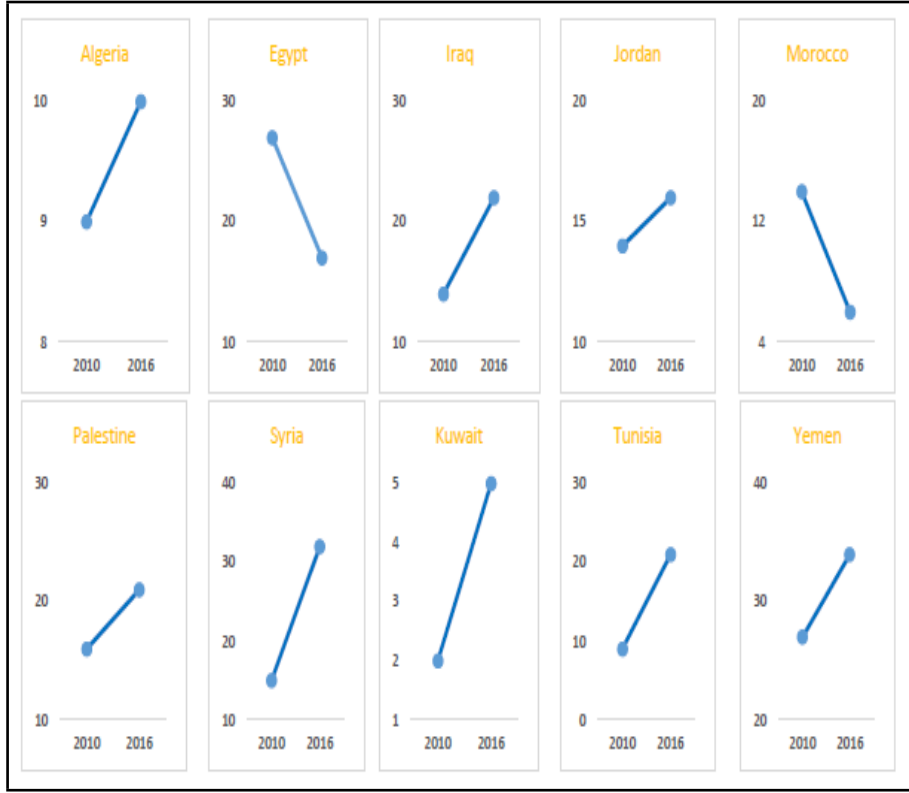
Bütün makro iktisadi göstergelerin sonucu yaşam memnuniyetine yansır. Grafik 3, MENA'daki seçilmiş ülkelerden gelen kişilerin hayatlarıyla ne kadar barışık oldukları sorusuna yanıtlarını göstermektedir. Bölgede bir kırılmayı ifade eden Arap Baharı, halkların; istihdam yaratıp işsizliği düşürme²⁸ ve özgürlük sağlamakta beceriksiz olduklarını düşündükleri hükümetlerine ve dolayısıyla yaşam memnuniyetsizliğine karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. “2017 Gallup Araştırması”nın sonuçlarına göre, Arap Baharı öncesine kıyasla en çok acı çeken Irak, Yemen ve Suriye’de 2016’da memnuniyetsizlik endeksi 2010 yılına göre ortalama 15 puan artmışken; benzer şekilde Cezayir, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Tunus, Filistin ve Ürdün halkı düşük petrol fiyatlarından kaynaklanan savaş, terörizm ve düşen hükümet gelirlerinin olumsuzluklarını günlük yaşamda sürekli hissedebildikleri için yaşam kalitelerinin kötüleştiğini ancak birinci gruba göre daha az miktarda olduğunu ifade etmişlerdir.²⁹ Arap Baharı’ndan sonra reformlar gerçekleştiren Cezayir, Kuveyt ve Tunus gibi ülkelerde (2010-2016 arasında) halkların eski edilgen sınırlarına çekildikleri ve yükselen yaşam memnuniyeti psikolojisine girdikleri gözlemlenmiştir.

MENA bölgesinde çoğu ülkede iş ve aş güvenliği adına istihdam reformu yol haritasında girişimcilerin teşviki, işgücünün eğitimi, artan ücretler, eşit fırsatlar, vb. unsurlar yer almaya başlamıştır. İstihdam paketini, yeni işletmelerin reel sektöre girişi, verimlilik artışı, sanayi için enerji desteklemeleri, doğrudan yabancı yatırımları girişi, rekabeti özendirme, özel lisans sözleşmeleri, bürokrasiyi azaltma, yolsuzlukla mücadele gibi politikalar tamamlamaktadır.³⁰

²⁸ MENA'daki emek piyasaları uzunca bir süre düşük performans göstermiştir. Bu ekonominin sınırlarında nüfusun büyük bölümlerini terk etti ve bir dışlanma hissi yarattı. MENA, iyi kullanılmayan büyük bir insan kaynakları havuzuna sahiptir. ancak üniversite mezunları ve gençlerin işgücüne katılım oranı çok düşüktür. Özel sektör, kamunun iş yaratmakta başarısızlığını tekrar etmektedir (M. Schiffbauer, A. Sy, vd. *Jobs or Privileges. MENA Development Report: Unleashing the Employment Potential of the Middle East and North Africa*, World Bank, Washington, 2015, p. xix).

²⁹ World Bank, *Middle East and North Africa Region: MENA Economic Monitor, The Economics of Post-Conflict Reconstruction in MENA*, Washington, April 2017, p. 8.

³⁰ M. Schiffbauer, A. Sy, vd., *Jobs or Privileges, MENA Development Report: Unleashing the Employment Potential of the Middle East and North Africa*, World Bank, Washington, 2015, pp. 148-149.

Grafik 3: Gallup Memnuniyetsizlik Endeksi (2017)

Kaynak: World Bank, *Middle East and North Africa Region: MENA Economic Monitor: The Economics of Post-Conflict Reconstruction in MENA*, Washington, April 2017, p. 8.

3.2. MENA'da 'Patlayıcılar': Güvenlikleştirilen 'İktisadi' Nesnelere

Hollanda'nın eski Savunma Bakanı Voorhoeve Lübnan'daki *The Daily Star* gazetesindeki bir yazısında, Ortadoğu'yu, "içinde beş ayrı patlayıcı bulunan bir kazan"a benzetmekte ve bu patlayıcıları "Irak'taki iç çekişme, Afganistan'daki direniş, İran'ın nükleer hırsları, İsrail-Arap ihtilafı ve aşırılık yanlısı gruplar, yolsuz ve baskıcı hükümetlerin çatışması olasılığı"³¹ şeklinde sıralamaktadır.

³¹ J. Voorhoeve, "Devise a comprehensive strategy against Middle Eastern strife", *The Daily Star*, June 14, 2007.

Bu yaklaşımı, MENA diye bilinen ve güvenlik bağlamında dünyanın en sorunlu bölgesine uyarlamak mümkündür. Eğer MENA, içinde yaklaşık 600 milyonluk nüfusun beslendiği koca bir kazana benzetilirse, bu kazanda başat olarak üç değişik patlayıcının bulunduğu ve bu patlayıcıların her birinin güvenlik/leştirme sorununa işaret ettiği, bir başka deyişle, bizatihi bölgesel güvenliği tehdit ettiği saptaması yapılabilir. Birincisi, rejim değiştirici patlayıcılar; ikincisi, ABD ile çatışma yaratacak patlayıcılar; üçüncüsü de sürdürülebilir kalkınmaya aykırı ve yoksulluğu arttıran patlayıcılardır. Bu kazan, Bush Doktrini olarak tarihe geçen ve gerçekte MENA bölgesinin siyasal coğrafyasını değiştirmeyi hedefleyen “Genişletilmiş/Büyük Orta Doğu Projesi” (G/BOP) ateşiyile kaynamaktadır. Bu kazanın ateşinden doğrudan etkilenen, mutlaka bir tarafı yanan, sınırları Fas’tan Körfez ülkeleri ve İsrail’e, Irak ve İran’dan Pakistan’a kadar uzanan (dolayısıyla Türkiye’yi de teğet geçmeyen) neredeyse 20 ülke bulunmaktadır. MENA’nın bazı ülkelerinde (Mısır, Libya, vb) siyasal rejim ‘güvenlikleştirilmiş’ iken, İran gibi bazı ülkelerde ABD ile çıkar çatışması ve bölgenin genelinde sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluk güvenikleştirme konusu haline gelmiş ya da getirilmiştir. Hepsinin ortak özelliği, genellikle, güvenikleştirilen konuların / alanların faturasının siyasal olmasından çok, iktisadi olarak çıkmasıdır. Demek ki bölgenin yüzleştiği asıl sorun, iktisadi güvenikleştirme sorunudur!

MENA için iktisadi güvenikleştirme konusu olan birçok nesne vardır fakat en çok petrol ve su öne çıkmaktadır.

Petrolün elde edildiği ve dünyaya pazarlandığı MENA ülkeleri için petrol, en çok güvenikleştirilmesi gereken maldır. Çünkü günümüz dünya jeopolitiği, reelpolitiği ve ekonomi-politiği açısından oldukça önemli bir piyasa eksenidir. Bu ekseninde herhangi bir kayma olduğunda, petrolle özdeş bölgesel ve/ya küresel iktisadi krizler meydana gelmektedir. Aslında petrol krizleri, genellikle, petrol arzının doğal kıtlaşmasından çok, petrol dağıtım taahhütlerinin –örneğin siyasal nedenlerle- askıya alınmasından ya da dağıtım güvenliğinin zedelenmesinden doğmaktadır.

1970’ler; petrol şoklarının patladığı, İngiltere’nin Körfez’i resmen terk ettiği ve ‘Arap sosyalizmi’nin etkisini yitirmeye başladığı bir konjonktür idi. Böyle bir konjonktürde, serbestleşme / açıklık ortodoksça savunulan bir terimdi. Owen’in belirttiği gibi; “*Arap ekonomileri için serbestleşme, genel olarak petrol yoksunu ülkeler ile savurganlık yapan zengin petrol ülkeleri*

arasında emek ve sermaye akışını hızlandıran ve bölgeyi uluslararası ekonomiye bağlayan ilişkileri derinleştiren bir rol oynamıştır.”³²

Petrol, MENA bölgesinde bir ‘bölen’ rolünü de oynamaktadır. Bir başka deyişle, petrol mülkiyetçiliği ya da petrol milliyetçiliği, bölgede kendi ‘beyazlar’ını ve ‘zenciler’ini yaratmıştır. MENA’da petrol üreticisi-zengini ülkeler yani ‘beyazlar’ Suudi Arabistan, İran, Irak, Katar, Kuveyt, Umman, Libya, vb. iken ve petrol yoksunu-yoksulu ülkeler yani ‘zenciler’ ise İsrail, Suriye, Türkiye, vb.dir.

Uluslararası Enerji Ajansı’nın önemli güncel (2008-2015) verilerinden birine göre,³³ Körfez ülkeleri (Bahreyn, Irak, İran, Kuveyt, Katar, S. Arabistan) dünya petrol üretiminin yaklaşık %27’sini gerçekleştirmektedir. Dünyada üretilen petrolün %25’i de buradan taşınmaktadır. OPEC petrol rezervlerinin %56’sı; İran, Irak ve S. Arabistan’ın içinde yer aldığı Orta Doğu’dadır.

Su kaynakları ve su sistemleri de, hemen her zaman uluslararası güvenlik ve çatışmalar açısından yaşamsal bir önem arz etmiştir. Su, MENA için en az petrol kadar bölgesel enerji güvenliğinin ana bileşenidir. Pacific Institute, 1980’lerin sonunda su ve çatışmalarla ilgili tarihsel bir kategori projesini başlattı ve gizler, efsaneler ve klasik Orta Doğu tarihine konu olan çatışmaların uzun ve anlamlı bir listesini çıkardı. Söz konusu projede çatışma türleri de şöyle sınıflandırıldı:³⁴

i-Su kaynaklarının denetimi: Devlet ve devlet dışındaki oyuncular -suyun arz edildiği ya da suyun çoğaldığı yer- gerilimlerin kaynağı.

ii-Askeri araç (devlet oyuncuları): Su kaynaklarının ve sistemlerinin, bir ulus ya da devlet tarafından askeri bir eylem süresince bir silah olarak kullanılması.

iii-Siyasal araç (devlet ve devlet-dışı oyuncular): Su kaynaklarının ve sistemlerinin bir siyasal amaca erişmek için kullanılması.

iv-Terörizm (devlet-dışı aygıtlar): Su kaynaklarının ve sistemlerinin şiddet ve baskı şeklinde ya amaç ya da araç olarak devlet olmayan aygıtlarca kullanılması (2006’da İsrail-Lübnan arasında).

³² R. Owen, “1970’lerde Arap Ekonomileri”, çev. A.Bora, *Birikim-Aylık Sosyalist Kültür Dergisi*, Şubat, S. 22, 1991, s. 44-49.

³³ IEA- International Energy Agency. “Region- Middle East”,2008.

³⁴ P. Gleick, “Environment and Security Water Conflict Chronology”, *The World’s Water*; Pacific Institute, 2006.

v-Kalkınma tartışmaları: Su kaynaklarının ve sistemlerinin, iktisadi ve toplumsal kalkınma bağlamında rekabetin, çekişmenin ve tartışmanın büyük bir kaynağı olarak görülmesi (Yemen buna başvurdu).

Günümüzde MENA'da en büyük güvenlik tehdidi terörist örgütlerden gelmektedir. Maryland Üniversitesi'ne bağlı Terörizm ve Terörizme Müdahale Çalışmaları Ulusal Konsorsiyumu'nun (START) yıllık terörizm raporuna göre, 2016'da dünyada 13.400'ü aşkın terör saldırısı ve sonuçta 11.000'den fazla faille birlikte 34.000'in üzerinde ölüm gerçekleşti. Bu, bir önceki yıla kıyasla, toplam terörist saldırı sayısındaki %9'luk ve toplam ölüm sayısındaki %10'luk bir düşüş demektir. Ancak terörist saldırılar 2016'da 108 ülkede gerçekleşmesine rağmen coğrafi olarak çok yoğunlaştı. Saldırıların (%87) ve ölümlerin (%97) çoğu MENA, G. Asya ve Sahra-altı Afrika'da meydana geldi.³⁵ Bu oranların yarısının sadece MENA bölgesinde gerçekleşmesi ise başlı başına dramatik bir olaydır. Ayrıca bu bölgede hangi ülke ekonomi-politik bakımdan istikrarsızsa o ülkenin (Suriye, Irak, Afganistan, Yemen, Libya, Mısır, Filistin) teröre açık hale gelmesi rastlantısal olmamıştır.

MENA'da hiç bitmeyecekmiş gibi görünen ve daha da kötüye giden terör olayları, güvenikleştirme çerçevesinde bölgesel ekonomi-politik istikrarı ve barışı teşvik eden yeni bir strateji geliştirilmesini gerektirmektedir. Dünya Bankası Grubu'na (WBG) göre, sözkonusu stratejide kayma için en az iki neden vardır: Birincisi, MENA'da yoksulluğun sona erdirilmesi ve ortak refah düzeyinin artırılması için barış ve istikrar olmazsa olmazdır ve bu bölgede kalkınma için WBG, bölgedeki mevcut eğilimleri tersine çevirmeye ve 'kapsamlı bir iktisadi büyüme' için koşullar belirlemeye yardımcı olmalıdır. İkincisi ise, MENA'daki çatışma ve şiddet; mülteci ve terörizm sorunları açısından muazzam bir 'sızıntı' etkisine sahiptir; onları barış ve istikrarı geliştirici kalkınma girişimleri aracılığıyla ön planda

³⁵ START Background Report, *Overview: Terrorism in 2016*, University of Maryland, August 2017, pp. 1-4. Aynı rapora göre; 2014 yılından bu yana MENA bölgesi, başka herhangi bir bölgeden daha fazla terörist şiddet yaşamıştır. Çünkü terörizm 2015 ve 2016 yılları arasında dünya genelinde gerilerse de, bu bölgedeki saldırılar %2 artarak 6000'den fazla olmuş ve toplam ölümler %8 artarak 19100'e yükselmiştir. 2016'da MENA'daki tüm terör saldırılarından yarısından fazlası (%55), 2015'ten bu yana terörist saldırılarda %22'lik ve ölümlerde %38'lik bir artış Irak'ta gözükte. 2015'dan 2016'ya kadar MENA'da meydana gelen terör saldırılarından ölümlerin neredeyse üçte ikisini (%64) kapsayan 2015-2016 yılları arasında gerçekleşti. Türkiye'de terörizm 2015-2016 yılları arasında Yemen, Suriye, Libya, Mısır ve Batı Şeria ve Gazze Şeridi, bu dönemde daha az saldırı ve ölümle sonuçlanan yerler arasında yer aldı. 2016'daki en ölümcül 11 saldırıdan 10'u (İŞİD-DEAŞ tarafından) MENA'da (bunun 9'u Irak'ta, diğeri Suriye'de) gerçekleşti. Burada uygulanan en yaygın terör taktikleri bombalama (4'te 3'ü), silahlı saldırı, insan kaçırma, suikast, rehin alma, altyapı-tesis saldırıları şeklinde olmuştur.

tutmak yani güvenlikleştirmek mümkündür, fakat bunun için küresel bir koalisyon gerektiren ‘küresel kamu iyiliği’ odak alınarak sürdürülmelidir.³⁶

3.3. MENA’da ‘Patlayan’ Aktörler: Güvenlik/leştirme Sorunu Yaşayan Ülkeler

MENA’da öyle ülkeler vardır ki, özel olarak güvenlikleştirilmesi yani tehdit unsuru olarak algılanması ve ona göre önlemlerin alınması şarttır. Zira bu yapılmazsa, bir evde çıkan bir yangının tüm mahalleye sıçraması gibi, tüm bölge ülkelerinin terör ve savaş riski altına girmesi sözkonusu olabilir. Bu durumda, bölgede iktisadi katma değeri yüksek olan gıdalarım ürünleri ve enerji kaynakları akışı tehlikeye girebilir.

MENA’da, özellikle 2010 yılından beri, rejimi tehlikeye giren ve dolayısıyla rejim güvenliği sorununu yaşayan ülkelerin başında Mısır, Libya ve Suriye gelmektedir. Orta Doğu’nun patlayan aktör potansiyeli yüksek olan, iki eski düşman Irak ve İran, bölgesel ve küresel güvenlik bağlamında her zamanki gibi Batı -özellikle ABD- tarafından yakın takiptedir. İsrail ve Filistin ise, emperyal güçlerin nezdinde Orta Doğu’nun arka mahallesi muamelesi görmeye devam etmektedir. Hepsinin ortak özelliği, askeri güvenliklerinin iktisadi güvenliklerini baskılıyor olması ve bundan dolayı az gelişmişlik cenderesinden bir türlü kurtulamamaları; daha da önemlisi, kalkınma düzeyleri ve çabalarının emperyal güçlerin izin ve ölçülerine tabi olmasıdır.

Suriye: Osmanlı’nın eski bir bakiyesi olan Suriye, Mart 2011’den bu yana diktatör B. Esad rejiminin yol açtığı iç savaş ve terör hareketleri yüzünden büyük bir insan kıyımına sahne olmaktadır. Burada rejim muhalifleri işbirlikçi ve ajan olarak fişlenerek yaşam güvenliği dışında her türlü sosyo-ekonomik güvenlikleri sıfırlanmıştır. Rejim ve aleyhtarları, adeta, -ülkenin en büyük şehrinin adının geçtiği- “Halep ordaysa arşın burada” deyimine³⁷ uygun hareket etmektedirler. Rusya ve İran’ın rejime destek vererek dolaylı zarar verdikleri ve bir harabeye dönen Suriye’nin yeniden kalkınması ve eski gücüne kavuşması için güvenliğin ve istikrarın sağlanması koşuluyla en az çeyrek yüzyıla ihtiyaç bulunmaktadır. Zira BBC’nin Uluslararası Af Örgütü’ne dayandırdığı haberine göre,³⁸ savaştan önce Suriye’nin nüfusu yaklaşık 22 milyondur. Şimdi 11 milyon kişi, yani

³⁶ World Bank, *A New Strategy for the World Bank Group, Economic and Social Inclusion for Peace and Stability in the Middle East and North Africa*, November 5, 2015, p. 5.

³⁷ TDK’ye göre, bir iddiayı ya da sözü abartılmış bularak kanıtını istemek için kullanılan bir söz.

³⁸ BBC-Türkçe, “Yunanistan’ın nüfusu kadar Suriyeli evlerini terk etti”, 13 Şubat 2016.

nüfusun yarısı evlerini terk etmek zorunda kaldı. Savaş sırasında her bir saatte 50 aile evlerini ve işlerini terk etti. Bu rakam, Yunanistan, Portekiz ya da Belçika'nın nüfusuna eşit demektir. 4,5 milyondan fazla Suriyeli yurttaş ülkesini terör örgütü IŞİD'den çok, kendi ordusundan kaçarak – başta Türkiye olmak üzere- başka ülkelere sığınmacı (mülteci) olarak başvurmaya devam etmektedir.

Mısır: Son 40 yıldan beri çağdaş *Firavunlar* tarafından yönetildi. H. Mübarek, Batı'nın gözünde Cumhuriyet kisvesi altında lider demokrasisi oyununu iyi oynadı fakat şimdi kaybetti. Onun güvendiği G/BOP, oyunu bozdu ve kendisini güvenilemez bulmalı ki oyundan dışarıya attı. 'Demokrat' Mursi de, Arap Devrimi'nin mağduru ve mağlubu oldu. Şu anda askeri darbecilerin yönettiği Mısır, Arap halkları arasında 'ağabey' konumunda fakat şu anda ekonomi-politik denge ve istikrara en az Nil nehri kadar muhtaçtır. Demokratik sivil değişim ve askeri darbe sürecini, iktisadi yoksunlukların ve güvenlikleştirme sorunlarının gölgesinde peşpeşe yaşadı.

Libya: 'Marjinal' lider Kaddafi'nin sonunu hazırlayan dönemde kaotik bir ülke haline gelmişti. Tarakçı'nın³⁹ vurguladığı gibi, "*Libya'da savaşı finans-kapital sistemi kazanmıştır ve bu ülkede neoliberal sistemin nasıl düzenleneceğine sıra gelmiş; sistemden hangi ülkelerin ne kadar pay alacağı pazarlığı çoktan başlamıştır.*" Yıkılan bir Libya'dan yeni bir Libya yaratmak için sıraya girmiş olan çok uluslu inşaat, petrol ve askeri silah şirketleri pahalı sözleşmeler yapmaktadırlar. Libya, kapitalist gelişmiş ülkeler için yine paylaşılmaya hazır dev bir pazar özelliğini taşımaktadır.

İran: İran'ı ABD ve dolayısıyla dünya geneli açısından 'güvenleştirilmesi' zorunlu ülkelerden biri haline getiren, bu ülkenin inisiyatif alarak 'nükleer enerji' ve 'nükleer silah' üretimine öncelik vermesi ve bu yolda başarılı olduğu ölçüde bölge liderliğine soyunmak istemesidir. Humeyni yasaları ile yönetilen İran devleti, çelişkili bir şekilde, halkını zenginleştirmek için harcayacağı paraları 'uranyum zenginleştirme programları' için harcamaya kalkınca, başta ABD olmak üzere tüm dünyayı kışkırttı. İran, halen, İsrail'in nükleer gücünü destekleyen ABD'nin yanlı tutumunu eleştirse de ve bir ölçüde ABD-İsrail karşıtı dünya toplumunun takdirini kazansa da, kendisinin ABD'nin Irak benzeri bir işgal planına ve senaryosuna konu olmasını, dolayısıyla küresel boyutta güvenleştirilen coğrafya olarak ilan edilmesini tümüyle engelleyebilmiş değildir.

³⁹ N. Tarakçı, "Ekonomik Kriz ve Sarmal Jeopolitik Gelişmeler", *TASAM*, 2011.

Irak: ABD'nin yıkım senaryosunda, Orta Doğu'nun 'Iraklılaştırılma'sına paralel olarak Irak'ın da 'Korelileştirilme'si olasılığı vardı ve bu olasılık bir ölçüde gerçekleşmiştir. Zira G/BOP planı ile Irak fiilen ikiye bölünmüş, başkalaştırılmıştır. Irak'tan ABD yıkımcıları çıkmıştır fakat burada yeniden yapılanma ve güvenlik/leştirme sorunları daha da artmıştır. Tüm bu gelişmelerden dolayı olsa gerek ki, *Financial Times*'tan Rachman⁴⁰ bir yazısında, hiç boşuna, 'güvenlik' ve 'istikrar' temasını vurgulamak amacıyla "*Kudüs'e giden yol Bağdat'tan geçer,*" dememiştir.

İsrail-Filistin: Bu bölge, güvenliksiz bir alan olma özelliğini korumaktadır. Batı'nın güdümündeki ve güvenliği altındaki 'despotik' İsrail rejimine taş atan Filistinlilere karşı kurşun sıkarak güvenlik güçlerinin 'orantısız ve adaletsiz' müdahalesi, uygarlığın geldiği aşamayı sorgulamaya yol açarken, barışın iki komşu millet için halen çok uzakta olduğunu da göstermektedir.

MENA coğrafyasında savaş ve terörün iç içe geçtiği, insan kayıpları ve göç dalgaları acının en yoğun yaşandığı, güvenliğin en çok hayal edildiği yer ise Suriye'dir. Suriye'de çok katmanlı küresel bir oyun oynanmaktadır. Dikta ihtirasının ve dikta yönetim tarzının fiili-siyasal miras yoluyla babadan oğula geçtiği devletlerden birisi olan Suriye, uluslararası ilişkilerde Türkiye'nin çaprazında yer aldı, ama Türkiye kadar hızlı ve inançlı bir şekilde küresel kapitalist sisteme eklemlenemedi. Esad yönetimi ile özdeşleşen rejim güvenliği tehlikeye girmişse biraz da bu yüzdendir. Kendi içinde ve kendiliğinden reform yapamayanları dışarıdan ve zorla reforma tabi tutarlar! Bu bağlamda Suriye, dünyanın ne ilk örneğidir ve ne de son örneği olacaktır. Suriye'de şu anda rejimin sağlayamadığı güvenlik, Rusya ve ABD yapımı silahların satışı, rejim senaryoları, güvenlik pazarlama stratejileri ile sağlanmaya çalışılmaktadır. Nereden bakılırsa bakılınsın, yaşanmakta olan dramatik güvenlik olayları Suriye'yi, Türkiye'nin onu dost olarak gördüğü noktadan en az 50 yıl geriye atmıştır. Zira / yakılıp yıkılan binalar, yollar, köprüler ancak 50 yılda yeniden inşa edilebilir. Suriye'deki halkların yitirdikleri insanları geriye getirmek asla mümkün olmayacak; ruhsal sağlığa kavuşmaları ise güvenliğin güçlü inşasıyla orantılı olarak uzun bir süreçte mümkün olacaktır.

⁴⁰ G. Rachman, "Why the road to peace still runs through Jerusalem", *Financial Times*, August 7, 2007.

Devletler üstü bir yapıya sahip olan Dünya Bankası Grubu (WBG), insan için kalkınma felsefesiyle hareket eden önemli bir Batılı mali örgüttür. MENA bölgesine ve özellik arzeden ülkelere daha duyarlı yaklaşmaktadır. Bölgedeki şiddetin ve çatışmanın altta yatan nedenlerini, savaşların yol açtığı mülteciler gibi acil sorunların hafifletilerek yok edilmesi gerektiğini bilmektedir. Üyesi olan ve kotası yüksek olan küresel devletleri göreve çağıran WBG'ye göre, ivedilikle teşhise uygun tedaviye gidilmezse, mülteci ve ev sahibi arasındaki gerilimler başka bir çatışma döngüsüne yolaçabilir. Küresel bir kurum olarak WBG, askeri müdahaleden çok, kendi uzmanlık stratejisi olan mali müdahale ve desteklerle bölgedeki yangının söndürülmesine katkıda bulunmak istemektedir.

Bu fikirleri bize veren Devarajan'ın belirttiği gibi,⁴¹ WBG'nin bölgeye yönelik uygulamayı planladığı genel stratejinin dört bileşeni vardır: (Bileşenlerin her biri rastlantıyla İngilizce 'r' harfi ile başladığı için '4R' stratejisi olarak adlandırılmaktadır.) İlk iki madde, çatışma ve şiddetin nedenleri, son iki madde ise güvenlik ve adalet esaslı acil çözümlerle ilgilidir: 1- Sosyal sözleşmeyi yenilemek (Renewing the social contract); 2- Bölgesel işbirliği (Regional cooperation); 3- Mülteci ve ülke içinde yerinden olmuş kişilerin şoklarına karşı direnç (Resilience to shocks of refugees and internally displaced persons-IDPs); 4- İyileştirme ve yeniden yapılandırma (Recovery and reconstruction).

4. Türkiye: İktisadi Güvenikleştirme İçin İstikrar Arayışı

Güvenikleştirilen nesnelere ve güvenikleştirilen ülkeler dikkate alındığında anlaşılmaktadır ki, MENA, içinde her türlü terör ve savaş gerçeği ve potansiyeli kaynayıp duran bir kazandır. Böyle bir kazanın içine nasıl bir kepçe girmeli, kazandaki karışım nasıl bir kepçe ile yapılmalıdır ki, denge ve istikrar sağlanabilsin? İnsan güvenliği başta olmak üzere, yatırım-üretim eksenli iktisadi güvenlik ve enerji akışı güvenliği gibi bölgesel ilişkilerin geriliminin her artışında, demek olur ki, kazanın altındaki ateş daha fazla yanmakta ve kepçe ülke/ler her kim/ler ise ona/onlara daha fazla iş düşmektedir. Türkiye, tarihte, birçok kere bu ateşin bir parçası oldu, fakat şimdi de ateşin üstündeki kazanın içindedir; ya malzeme olarak ya da kepçe olarak...

⁴¹ Devarajan Shanta, "An Exposition of the New Strategy, 'Promoting Peace and Stability in the Middle East and North Africa'", *Worldbank Press*, 2015.

MENA, dünyanın bugünü ve geleceği açısından kendi ülkelerine bırakılmayacak kadar önemli bir bölgedir. Belki de o yüzden MENA'ya bölge dışında birçok ülke sahip çıkmaya çalışmaktadır. Kim güçlüyse, o, MENA'nın sahibiymiş gibi tapu senedini göstermektedir. Türkiye, MENA'nın büyük bölümüne egemen olmuş Osmanlı'nın artığı ya da ardılı olarak, 'tedavülden çıkmış senetler'le bu bölgede ABD'den ve şimdi de onun muadili Rusya'dan daha fazla söz sahibi olduğunu söyleyebilecek durumda değildir. Çünkü ABD ve Rusya Türkiye'den daha büyük bir ekonomiye ve daha güçlü bir silah teknolojisine sahiptir.

Türkiye MENA kazanında kepçe faaliyetini, görevini, işlevini ve hatta sorumluluğunu yerine getirecekse, bunun birkaç nesnel nedeni vardır: Bir kere, Türkiye'nin, MENA ile tarihsel, coğrafi ve manevi bağları bulunmaktadır. MENA'da terör ve savaş dolayısıyla oluşan her 'kölfe'ti ve dış ticaretten, emek ve sermaye hareketlerinden kaynaklanan her 'nimet'i doğrudan paylaşacak konumdadır. Bu nedenle güvenlik zafiyetlerinin kölfetleri, karşılıklı güvenin de nimetleri arttıracaklarını düşünmek, Türkiye'nin desteklediği en gerçekçi yaklaşımdır. İkincisi, I. Paylaşım Savaşı'ndan bu yana toprakları hiç saldırıya uğramamış ve başka topraklarda da hiç savaşa girmemiş, ayrıca günümüzde de yapılan anketlerin teyit ettiği gibi İslam coğrafyasında en güvenilir ülke unvanını elde etmiş bir ülke olarak, Türkiye'den başka hiçbir ülke MENA kazanına 'kepçe' olarak giremez.

Burada özellikle İran, Irak, İsrail ve Suriye'nin Türkiye için ne ifade ettiği irdelenebilir: Türkiye, İran'la; bölgede etkili siyaset, sınırdaşlık, Azeri nüfusa aynı derecede yakınlık, ECO gibi örgütlere üyelik, öğrenci değişimi, vb. konularında birbirlerini kollamaktadırlar. Türkiye, İran'a (petrol + doğalgaz) yüzünden bağımlıdır. Bu enerji yönelimli iktisadi bağımlılık, kimi zaman Türkiye'de geçici de olsa bir enerji darboğazına ve enerji pahalılığına yol açması bir yana, ayrıca, İran'ın Türkiye'ye bir siyasal baskı uygulamasına dönüşebilmektedir. Türkiye-İran ilişkileri, İran'ın nükleer silahlanma çalışmaları yüzünden Batı tarafından uygulanacak bir iktisadi ambargo ile karşılaşmasıyla yeni ve sancılı bir sürece girebilecektir.

Türkiye de 'yeni' Irak pazarından pay almaya başlamıştır. Türkiye, ABD tarafından fiilen (de facto) 'başkalaştırılan' Irak'ı eskisi gibi bir

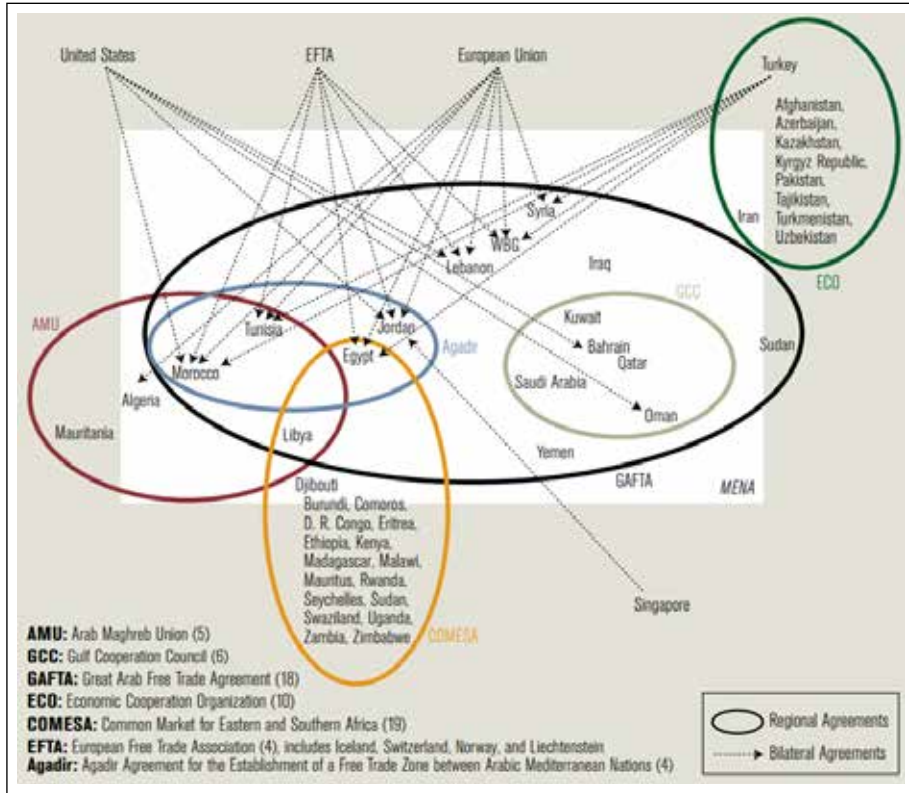
‘bütün’ olarak görmek istemektedir. Ancak yeterince ‘yamalı bohça’ halindeki Orta Doğu’dan, feodal yapıdan beslenen –yine- ‘yamalı bohçalı’ bir Irak tablosunun ortaya çıkması güçlü bir olasılıktır. Bu olasılığın gerçeğe dönüşmesi ise, bölgesinde istikrar arayan ve istikrar sağlayıcı rolünü oynamak isteyen modern bir Türkiye ekonomisine yarar değil, zarar verecektir.

Ortadoğu’nun ‘ayrık otu’ benzetmesine layık görülen İsrail, Türkiye’nin stratejik ortağı olmak dışında, ikili ilişkiler bakımından Filistin sorunu nedeniyle Akdeniz’deki en istikrarsız ikincil (dolaylı) komşusudur. Filistin’le olan tarihsel-manevi bağları ve onu koruma güdüsü olmasaydı, acaba Türkiye, İsrail’i bu kadar önemsemeye ve sınırdaşı olmadığı halde bir sınırdaşla kurulabileceksen üst düzeyde ilişkiler kurma gereğini duyar mıydı? Türkiye’yi İsrail’e ‘mecbur-muhtaç’ kılan, ABD etmeni hariç, İsrail yapımı güvenlik-istihbarat-savunma (saldırı) teknolojisidir. Türkiye için İsrail’in saldırı teknolojisi mi yoksa Filistin’i savunma tepkisi (refleksi) mi daha ivedidir, tartışma konusudur.

Türkiye, komşuları arasında en uzun sınırlarını Suriye ile çizmiştir. Rejim muhalefeti hareketine sahne olan Suriye’den Türkiye’ye yoğun bir göç dalgası gerçekleşmiştir. Suriyeli göçmen-mülteci sayısı, Türkiye’de orta ölçekli bir devlet nüfusu büyüklüğüne ulaşmıştır. Bu da güvenlik sorununu –öncelikle lojistik boyutuyla- arttırmıştır. Su kaynakları ve yollarının güvenlikleştirilmesinde, Türkiye ile Suriye’nin çıkarları şimdilik kesişmektedir. Ancak orta vadede bu çıkarların çelişme olasılığı yüksek görünmektedir.

Yine de MENA’da bölgesel bütünleşmeyi teşvik etmede pek etkili olmasa da çeşitli bölgesel örgütler ve küresel devletler (EFTA, EU, ECO, AMU, US, vb.) mevcuttur. Bunlardan bağımsız olamayacak –enerji, eğitim, su vd. konularda yapılan- bölgesel, ikili ve çok taraflı dinamik anlaşmalar ise, Türkiye’nin de bir kenarında yer aldığı MENA’da barış, istikrar ve ortak refahın sağlanması için halen geçerli nedenlerin bulunduğuna işaret etmektedir (bkz. Şema 1).

Şema 1: MENA'da Bölgesel ve İkili Anlaşmalar

Kaynak: Wold Bank, "A New Strategy for the World Bank Group, Economic and Social Inclusion for Peace and Stability in the Middle East and North Africa", *World Bank*, November 5, 2015, p. 10.

5. Sonuç

İktisadi güvenlik; ihtiyaçları karşılayacak kaynakları elde edebilme ve kullanabilme yeterliliği demektir. İktisadi güvenliği tehdit eden birçok unsur vardır. Hiç gelir sahibi olamama, düşük kazanç, iş ve servet kayıpları, işsizlik, kitlesel iflaslar, sağlık sorunlarının yol açtığı beklenmedik büyük maliyetler, savaş ve terör yüzünden artan dış göç hareketleri, vb. MENA bölgesinde –neredeyse tüm ülkelerde- iktisadi güvenlik riskleri, gelir bölüşümü adaletsizliğin gölgesi ve buna bağlı sınıfsal çatışmaların baskısı altında varlığını korumaktadır. Ülkelerin düşmanlaştırıldığı bu coğrafyada askeri güvenlik önceliğinden bir türlü iktisadi güvenliği sağlamaya (iktisadi güvenlikleştirmeye) sıra gelmemektedir.

MENA, sahip olduğu terör ve savaş potansiyelleri nedeniyle ‘kanayan’ bir bölge ve aynı zamanda siyasal istikrarsızlık ve çelişkili yapısıyla da ‘kaynayan’ bir kazandır. Özellikle Doğu Akdeniz çanağının güvenlikleştirilmesi temel gündemi oluşturmaktadır. Bu bölge için gerilim ve çatışmaları fırsatlara ve dolayısıyla kalkınmaya dönüştürme olanakları da açıktır. Bu durum, bir tarafın (mazlum ülkeler) kaybetmesinden diğer tarafın (emperyal devletlerin) kazanması, bir başka deyişle, kayıplarla kazançların toplamının sıfır olması anlamına gelen ‘sıfır toplamı oyun’u (STO) çağrıştırmaktadır. Gerçekten de, MENA, adeta bir STO bölgesidir.

Tüm belirsizliklere ve kötümser beklentilere rağmen, *The Reformer Broker* adlı bir bloga sahip olan, ABD’li portföy yöneticisi J. Brown iyimser bir dil kullanmıştır:⁴² Ona göre, “*MENA, orta sınıf ve kapitalizmin keyfini keşfettiğinde, dünyanın geri kalanı için oldukça huzurlu günlerin yaşanma potansiyeli yüksektir.*”

Askeri güvenliğe daha fazla önemin verilmesi yüzünden bir kenarda kalmış ancak ivedilikle çözülmeyi gerektiren iktisadi güvenlik sorunu, her ülkenin içsel koşullarına bağlı olarak belirli bir ‘güvenlik ekonomisi’ sektörünü de yaratmıştır. Aç, işsiz ve yoksul nüfus, azınlıktaki zengin sınıfı rahatsız etmesin ve hükümetin bu sınıfı koruyan duvarını yıkmasını diye güvenlik sektörü büyütülmektedir. Bu makalenin sınırlarını aşan ve başka bir incelemenin konusu olan güvenlik ekonomisi, salt devletin polis ve askerini değil, ayrıca özel sektörün de kendi güvenlik elemanlarını yetiştirmesini ve finansmanını da kapsamaktadır. MENA ülkelerinde işsizlik, yoksulluk, gelir bölüşümündeki bozukluk, yabancı sermayeyle kurulan sömürü ilişkisi terör risklerini beslemekte, bu riskler de iktisadi güvenliği tehdit etmektedir. MENA coğrafyasının doğal zenginliğine tezat, neden bir türlü siyasal kaostan kurtulamadığının bir yanıtı buradadır.

Türkiye, iktisadi güvenlik sorunlarıyla iç ve dış çatışmaların gölgesinde hesaplaşan MENA bölgesinde nasıl bir role sahip olabilir? MENA kuşağında yer alıp da doğal afetler, savaş ve teröre bağlı göç hareketleri yüzünden zarar gören ‘kaynayan kazana düşmüş’ her ülkeye Türkiye iktisadi maliyetleri düşünmeden ve ayırım yapmadan ‘insani’ yardım elini hep uzatmış; ‘kepçe’ görevini ihmal etmemiştir. Bu, bölge halklarının, gelişen bir ekonomi olan Türkiye’ye atfettiği ‘güvenilir liman’ sıfatıyla da yakından ilgilidir.

⁴² *Finans Haber*, “BRIC’in Rakibi MENA mı Olacak?”, 2 Mart 2011.

MENA için hiçbir ülkenin güvenlik sorunu olmadan insanca ve mutlu bir şekilde yaşayabileceği bir gelecek, şimdilik bir ‘fantezi’ gibi gözükmektedir. Batı dünyası mevcut petrol, potansiyel su kaynakları, vd. çıkarları yüzünden MENA’yı mesken tutmaktan vazgeçerse, bölge ülkelerinde hükümetler kendi halklarıyla barışık bir yönetim kültürü geliştirirlerse; iktisadi güvenliği bozan ya da tahrip eden unsurlar ‘güvenleştirilmek’ zorunda kalınmayacak ve böylece fantezi adım adım gerçeğe dönüşebilecektir.

KAYNAKÇA

- Abitbol, J. “The security conceptualization by NATO, Canada, and Afghanistan’s Local Perceptions Comparativestudy in a context of multiple stakeholders”, *Global Political Studies*, Malmö University IR 61-90, Fall 2009.
- Aras, B., Ş. Toktaş ve Ü. Kurt. “Araştırma Merkezlerinin Yükselişi: Türkiye’de Dış politika ve Ulusal Güvenlik Kültürü”, *SETA*, Kasım 2010; www.setav.org; erişim: 8/11/2015.
- “Yunanistan’ın nüfusu kadar Suriyeli evlerini terk etti”, *BBC-Türkçe*, 13 Şubat 2016; http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/02/160213_suriye_rakamlar; erişim: 2/10/2017.
- Brück, T. “Chapter 7. AssessingtheEconomicTrade-offsofthe Security Economy”, OECD, *The Security Economy*, 2004, pp. 101-126.
- Buzan, B. “Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 5, S. 18 (Yaz), 2008, s. 107-123. www.uidergisi.com; erişim: 5/7/2016.
- C.A.S.E. Collective. “Critical Approachesto Security in Europe: A Networked Manifesto”, *Security Dialogue*, Vol. 37, No. 4, December 2006; <http://bueger.info/documents/Case%20manifesto%20as%20published.pdf>; accessed: 11//2015.
- Dellios, R. “Mandalic Regionalism in Asia: Exploring the Relationship between Regional Governance and Economic Security”, *International Relations*, <http://www.international-relations.com/CM8-1/Mandalic-Regionalism.pdf>; accessed: 5/9/2016.
- Devarajan, Shanta. “An Exposition of the New Strategy, ‘Promoting Peace and Stability in the Middle East and North Africa’”, *Worldbank Press*, 2015.

- FAO. "How close are we to # Zero Hunger? The State of Food Security and Nutrition in the World 2017; <http://www.fao.org/state-of-food-security-nutrition/en>; accessed: 25/9/2017.
- "BRIC'in Rakibi MENA mı Olacak?", *Finans Haber*, 2 Mart 2011; <http://finanshaber.mynet.com/detay/dunya/bricin-rakibi-mena-mi-olacak/1788>; erişim: 11/12/2016.
- Floyd, R. "Human Security and the Copenhagen School's Securitization Approach: Conceptualizing Human Security as a Securitizing Move", *Human Security Journal*, Vol. 5, Winter 2007.
- Gleick, P. "Environment and Security Water Conflict Chronology", *The World's Water*, Pacific Institute, 2006; <http://www.worldwater.org/chronology.html>
- Gupta, K. "The State of Securitization Theory: A Review of *The Politics of Insecurity*", *The Politics of Insecurity: Fear, Migration and Asylum in the EU*, London: Routledge, 2006. pp. 24-9.
- IEA (International Energy Agency). "Region- Middle East", 2015; <http://www.iea.org>; erişim: 5/10/2015.
- Jiyang, Y. "Economic security: Redressing imbalance", *China Security*, Vol: 3, No: 2, Spring, 2007, http://www.wsichina.org/cs6_5.pdf; accessed: 5/7/2016.
- Kahler, M. "Economic security in an era of globalization: Definition and provision", *School of International Relations and Pasific Studies*, University of California, 2005; <http://irps.ucsd.edu/assets/014/6745.pdf>; accessed: 20/7/2016.
- Kalaycı, İ. *Avrupalı Türkiye Ekseninde Orta Doğu'nun Ekonomi Politikası*, Nobel Yayınevi, Ankara, 2008.
- Krakov, M. "Ekonomik Güvenlik", *Uluslararası İlişkiler*, C. 5, S. 18 (Yaz), 2008, s. 125-150; www.uidergisi.com; erişim: 4/4/2016.
- Küçükşahin, A., İ. Safak ve Ç. Dedeoğlu. "Güvenlik Bağlamında Risk ve Risk Yönetimi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Yıl: 5, S. 10, Aralık 2009, s. 5-34.
- Owen, R. "1970'lerde Arap Ekonomileri", çev: A. Bora, *Birikim*, Aylık Sosyalist Kültür Dergisi, Şubat, S. 22, 1991, s. 44-49.

- Paniagua, D. G. and J. G. Vargas-Hernández. ‘Securitization as a Factor of Economic Integration’, *Business Management Dynamics*, Vol. 1, No. 1, July 2011, pp. 94-106.
- Rachman, G. “Why the road to peace still runs through Jerusalem”, *Financial Times*, August 7, 2007; <http://www.ft.com/cms/s/556826fc-447f-11dc-90ca-0000779fd2ac.html>; accessed: 5/7/2016.
- Rustamov, R. *Azerbaycan Dış Politikasında Kimlik, Tehdit Algılaması ve Güvenlik Yaklaşımları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Schiffbauer, Marc, Abdoulaye Sy, vd. *MENA Development Report: Jobs or Privileges: Unleashing the Employment Potential of the Middle East and North Africa*, World Bank, Washington, 2015.
- START. *Overview: Terrorism in 2016*, Background Report, University of Maryland, August 2017; https://www.start.umd.edu/pubs/START_GTD_OverviewTerrorism2016_August2017.pdf; accessed: 1/10/2017.
- Stevens, B. “Chapter 1. The Emerging Security Economy: An Introduction”, *OECD, The Security Economy*, 2004, pp. 7-16
- Stewart, F. and S. Daws. “An Economic and Social Security Council at the United Nations”, *QEH Working Paper Series – QEHWPS68*, No: 68, March 2001.
- Tarakçı, N. “Ekonomik Kriz ve Sarmal Jeopolitik Gelişmeler”, *TASAM*, 2011; http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/4124/ekonomik_kriz_ve_sarmal_jeopolitik_gelismeler; erişim: 2/12/2016.
- Tweeten, L. “The Economics of Global Food Security”, *Citeserx*, 1998; www.citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.202; accessed: 3/10/2016.
- Voorhoeve, J. “Devise a comprehensive strategy against Middle Eastern strife”, *The Daily Star*, June 14, 2007; http://www.dailystar.com.lb/article.asp?Edition_ID=10&article_ID=83002&categ_id=5; accessed: 5/4/2015
- Waewer, O. “Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 5, S. 18 (Yaz) 2008, s. 151-178; www.uidergisi.com; erişim: 11/7/2016.

- Williams, M. C. “Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics”, *International Studies Quarterly*, No. 47, 2003, pp. 511–531.
- Woolverton, A. E., A. Regmi and M. A. Tutwiler. “The Political Economy of Trade and Food Security”, *ICTSD Programme on Agriculture Trade and Sustainable Development*, July 2010.
- World Bank. “A New Strategy for the World Bank Group, Economic and Social Inclusion for Peace and Stability in the Middle East and North Africa”, Washington, November 5, 2015.
- World Bank. *Middle East and North Africa Region: MENA Economic Monitor, The Economics of Post-Conflict Reconstruction in MENA*, Washington, April 2017.